

SURİYELİ MÜLTECİLERDE DEMOKRASİ ALGISI KİLİS ÖRNEĞİ¹

PERCEPTION OF DEMOCRACY AMONG SYRIAN REFUGEES KİLİS CASE

Ali Fuat GÖKÇE², İlbey ÖZDEMİRÇİ³

ÖZ

2010 yılında birçok Ortadoğu ülkesinde, benzer toplumsal dinamikler ve sosyo - politik gerekçeler doğrultusunda açığa çıkan ve literatüre “Arap Baharı” olarak giren süreçten en çok etkilenen ülkelerin başında Suriye gelmektedir. Diğer ülkelerden farklı olarak Suriye’de, halk isyanları, iktidarın el değiştirmesine yol açmamış ve süreç iç savaşa dönüşmüştür.

Bu çalışmada Suriye’de yaşanan siyasal krizin koşulları, vatandaşların demokrasi algıları bağlamında irdelenmiştir. Katılımcıların siyasal katılım, çoğulculuk, sivil hak ve özgürlükler ve siyasal kültür düzeylerini incelemek amacıyla Kilis’te yaşayan ve seçmen yaşını geçmiş olan mültecilere anket uygulaması yapılmıştır.

Anket sonuçlarının analizi yapılarak çalışma tamamlanmış ve Suriye’de süre giden iç savaş ortamının maddi koşullarının ülkedeki demokrasi düzeyi ve yurttaşların demokrasi algısı ile olan ilişkisi ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Demokrasi, siyasal katılım, çoğulculuk, siyasal kültür*

ABSTRACT

In 2010, mass social movements occurred through similar social dynamics and socio-political problems in many Eastern countries. This period was named as “Arab Spring” in the literature and Syria is one of the most affected countries within the period. However, differently from the other countries in Syria, riots have not triggered the change in political authority; conversely social movements turned into civil war in the country.

In this study, the conditions of political crises in Syria were analysed regarding citizens’ perception of democracy. In order to examine the perception level of Syrian citizens regarding the concepts of political participation, plurality, civil rights and freedom and political culture, a survey conducted among Syrian refugees who have been living in Kilis and who were eligible to vote.

¹ Bu makale, 24-25 Nisan 2015 tarihinde BİLSAM tarafından düzenlenen MALATYA SEMPOZYUMLARI-VI’da sunulmuştur

² Yrd. Doç. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, afgokce@kilis.edu.tr

³ Arş. Gör., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, ilbeyozdemirci@gmail.com

The study has been completed with the analysis of the survey results. The relation has tried to be revealed between the physical conditions of the civil war and the country's level of democracy with the perceptions of the citizens' in the context of democracy in Syria, regarding the survey results.

Keywords: *Democracy, political participation, plurality, political culture.*

1. GİRİŞ

17 Aralık 2010'da işsiz üniversite mezunu bir seyyar satıcı olan Muhammed Buazizi'nin, arabasına el konulmasının ardından kendini yakması ile Tunus'ta 18 Aralık 2010'da ortaya çıkan olaylar Arap Baharını başlatmış ve sırasıyla Mısır, Libya, Suriye, Yemen ve Bahreyn ile devam etmiştir. Tunus'ta başlayarak bütün Ortadoğu'yu etkisi altına alan bu isyanlar zinciri Ortadoğu'yu ateş çemberinin içinde bırakırken, etkisi özellikle Batı Avrupa ülkelerinde de hissedilmekte ve bir dünya savaşının Ortadoğu'da başlayacağı hakkında çeşitli yorumlara ve çıkarımlara neden olmaktadır. Günümüzde Ortadoğu kaynaklı olduğu kabul edilen şiddet hareketlerinin son bulması için Arap isyanlarının ortaya çıkma nedenlerinin sağlıklı bir şekilde ortaya konulması gerekmektedir. Arap isyanlarının ortaya çıkma nedenleri birden fazladır. Öncelikle isyanların altında yatan temel hususlar arasında, insanların siyasal sistemden memnun olmadığı söylenebilir. Siyasal sisteme karşı duyulan memnuniyetsizlik zaman içinde yönetimlerin meşruiyetinin sorgulanmasına ve halkın rızasını kaybetmesine neden olur. Yönetimlerin halk üzerindeki otorite kurma araçlarından olan rızanın kaybolması yöneticileri diğer bir unsur olan baskıcı bir yönetim tarzına yöneltir. Bu yönelim kişisel özgürlüklerin baskı altına alınmasıyla başlar ve yönetici durumunda olanların sahip oldukları gücü kötüye kullanmalarına kadar götürür.

Ekonomik sorunlar, işsizlik ve yolsuzluk ise sosyal yapıyı bozucu etkiyi gösterirler. Arap ülkelerinin birçoğu petrol gelirlerinin halka yansımaması nedeniyle ekonomik refaha kavuşmamış ülkelerdir. Özellikle Mısır ve Tunus gibi ülkelerde ekonomik şartlar bu ülkeleri Arap isyanlarına götüren önemli etkenlerdendir (Bacık, 2015: 119). Arap ekonomilerinin 2000'li yılların sonlarına doğru durağanlaşması ekonomik küçülmeyi beraberinde getirmiş ve işsizlik artmıştır. İşsizler arasında gençlerin sayısının fazla olması ise süreci isyana götüren hızlandırıcı bir etki yapmıştır.

Küreselleşme ile beraber iletişim olanaklarının gelişmesi ve bilgiye kısa zamanda ulaşma imkanı ile geri kalmış ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerdeki halk, diğer ülkelerdeki halkın sosyal verilerine rahatlıkla ulaşabilmektedir. Dolayısıyla, bireyin küresel ölçekte gelişmeleri takip edebilmesi az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke vatandaşlarını daha çok etkilemektedir. Bu ilişkisel sürecin diğer ayağında konumlanan gelişmiş ülkeler de, sahip oldukları ekonomik, siyasal ve sosyal gelişmişliği, diğer ülkeler üzerindeki etkin konumlarını koruyup geliştirerek devam ettirebilir. Bu durum, teknolojik gelişmeler vasıtasıyla gelişmiş ülkelerin, diğer ülkeler üzerinde siyasi çıkarlarını tesis edebilmek bağlamında etki kurmalarına yol açar. Bu doğrultuda seçilen yöntem ise az gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerin siyasal yapılarının, gelişmiş ülkelerin kendi ekonomik faaliyetleri doğrultusunda hareket edecek siyasal sistemlere dönüştürülmesidir. Söz konusu ülkelerin siyasal yapılarının demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları konularında eksik uygulamaları, gelişmiş ülkelere emperyalist düşüncelerini gerçekleştirmek için sunulan önemli bir fırsattır.

Teknoloji sayesinde gelişmiş ülkelerdeki yaşam standartları ve günlük hayatın tesis edilme biçimleri ile temas ederek gelişmiş ülkeler ile özdeşleşmiş kurumsal değerleri, yaşadığı coğrafyaya devşirmek isteyen toplumlarda halk hareketleri, sokak isyanları ve kapsamlı eylemler ortaya çıkmaktadır. Ülkede hâkim olan rejim ile yurttaşın bu rejim karşısında kendini tehdit altında hissettiği konum, söz konusu halkların gelişmiş ülkelere öykünen demokrasi ve hak taleplerine dönüşmektedir.

Arap Baharı ile süregelen olaylar zincirinden biri de Türkiye'yi yakından ilgilendiren ve Türkiye'nin en uzun sınır komşuluğuna sahip olduğu Suriye'de meydana gelen, mevcut iktidara yönelik olarak yürütülen olaylardır. Suriye'de ilk kez 15 Mart 2011'de, Devlet Başkanı Beşar Esad karşıtı muhalifler tarafından Dera'da başlatılan olaylar en çok Türkiye'yi etkilemiştir. Olayların başlangıcından bugüne kadar geçen süre içinde resmi rakamlara göre artan bir şekilde Türkiye'ye 2.5 milyona yakın Suriyeli göç etmiştir. Suriyeli mülteciler ikamet için en çok sınır illerini ve bunlar arasında da Kilis'i seçmişlerdir. Halen Kilis'te 100.000'den fazla Suriyelinin yaşadığı tahmin edilmektedir. Suriyeliler konaklama merkezlerinde ve şehir merkezinde kiraladıkları evlerde yaşamaktadır. Kilis'te yerli halktan fazla Suriyeli ikamet etmektedir.

Daha iyi yaşam koşulları uğruna çıkan olaylar ve silahlı çatışma sonrasında Türkiye'ye yerleşen Suriyelilerle ilgili pek çok araştırma yapılmıştır. Konaklama merkezlerinin yaşanabilirliği hakkında ve sosyo-ekonomik sorunları üzerine araştırmalar ile Suriyelileri topluma entegre edecek ve onları mevcut koşullara uyum sağlamasına yönelik çalışmalar, hem resmi makamlar tarafından hem de sivil toplum kuruluşları tarafından yapılmaktadır.

Bu araştırma ülkelerini terk ederek gelen ve Kilis'te yaşayan Suriyelilerin demokrasi anlayışı ve demokratiklik ölçütlerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu araştırmada elde edilen sonuçlar, ülkemizde bulunan Suriyeli mülteciler hakkında bilgi vermekte ve yorum yapma imkânı sağlamaktadır. Ancak, Suriye'den göç sürecinin, tüm Türkiye'yi kapsayacak ve etkileyecek boyutlarda verilerle incelenmesi bu çalışmanın kapsamını aşmaktadır. Bu araştırmada yalnızca Kilis'e yerleşen Suriyeli mültecilerin demokrasi algılarına odaklanılmıştır.

Kilis'te yaşayan Suriyelilerin demokrasi algısını belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmada, öncelikle demokrasi ve demokratiklik ölçütleri, akademisyenler ve demokrasi teorisyenleri tarafından kabul gören demokrasi değerleri ile uluslararası sivil toplum kuruluşları ile uluslararası kurumlar tarafından düzenli olarak yapılan demokratiklik ölçümleri esas alınarak ve incelenecektir.

Suriye'nin mevcut yazılı normlarındaki demokrasi vurguları ile demokrasi uygulamaları hakkında değerlendirme yapıldıktan sonra Kilis'te yaşayan Suriyeliler üzerinde yapılan anket sonuçları hakkında değerlendirme yapılacaktır.

2. DEMOKRATİK ÖLÇÜTLER VE SURİYE'DE DEMOKRASİ

Demokrasi ve demokratik ölçütleri açıklayan kuramsal açıklamalarda genellikle kavramın ortaya çıkışına kadar uzanan bir süreç kaleme alınmaktadır. Bu çalışmada konunun özüne değinerek demokrasi ve demokratik ölçütlerin neler olduğu, konu üzerinde çalışma yapan bilim insanlarının görüşleri ve evrensel değerlerle ülkelerin demokratiklik ölçümlerini yapan kuruluşların verileriyle açıklanacaktır.

Demokrasinin esas hedefleri ve hedeflere ulaşabilmek için uygulanacak yöntemleri belirlemek için yapılan bilimsel çalışmalarda evrensel demokratik ölçütler ileri sürülmüştür. Bu çalışmaların bazılarında ekonomik ölçütler ele alınırken, bazılarında ise medeni ve siyasi haklar üzerinde değerlendirme yapılmıştır (Gökçe, 2013:4).

Lipset; bir ülkenin demokratik gelişmesini “servet”, “sanayileşme”, “şehirleşme” ve “eğitim” gibi verilerle incelemiştir. Lipset, demokratik ülkelerde sanayinin gelişmiş olduğunu, şehirleşmenin sağlıklı bir şekilde tamamlandığını, servetin özel kesimde arttığını ve eğitim seviyesinin yüksek olduğunu belirtmektedir (Lipset, 1989: 30).

Lipson ise demokratiklik ölçüsü olarak yönetimin icrasına ve denetimine katılanlara adil ve eşitlikçi bir yaklaşımı ele almıştır (Lipson, 1997: 388). Demokratik devlette otoritenin kaynağı, kendilerini yönetenleri ve temsil edenleri etkili bir hesap verme araçları ile denetleyen ve bu güce sahip olan yönetilenlerin, sürece eşit ve özgür şekilde katılmasıdır.

Robert Dahl; demokratik sürecin ölçütlerini “etkin katılım”, “oy kullanma eşitliği”, “bilinçli anlayış”, “gündemin kontrolü” ve “yetişkinlerin dâhil olması” şeklinde belirtmiştir (Dahl, 2001: 10).

Demokrasi üzerinde uzlaşma sağlanmış tek bir model kavram sunulmamaktadır. Liberal, sosyalist, komünist, muhafazakâr düşüncelerde demokrasinin erdemleri sayılmakta ve kendi demokrasi anlayışları savunulmaktadır. Dolayısıyla demokratik gelenek halka ait tek bir yönetim ideali sunmamanın yanında, halkın yönetiminin nasıl gerçekleşeceği konusunda da bir tartışma alanıdır (Heywood, 2012: 273).

Demokrasi kelime anlamı olarak halkın kendini yönetmesi ve iktidarın halkta olması anlamına gelmektedir. Burada esas olan halkın kendini yönetecek olanları seçmesidir. Dolayısıyla egemenlik halkta olacaktır. Bunun karşılığında halk egemenliğini seçimler vasıtasıyla kendini yönetecek bir iktidara devredecektir (Arslan, 2013:6). Halkın devir sürecine katılımının nasıl olacağı da önemli bir husustur. Siyasal katılımı yaş, cinsiyet, eğitim, sosyal geçmiş, etnik, kültürel ya da dini farklılıklar dikkate alınacak mı, yoksa halkın bütün kesimi bu sürece eklenecek mi? Bu sorunsala yaklaşım, demokrasinin gelişme sürecinde farklı şekillerde kendini göstermiştir. Günümüzde hukuki düzlemde siyasal katılım hususunda eşitlik sağlanmış olsa da uygulama da ülkelerin ve bir ülkenin bölgelerinin gelişmişlik düzeylerine göre farklılıklar bulunmaktadır.

Egemenliğin devredildiği ve demokrasinin temel unsurlarından olan seçimlerin doğal sonucu olarak çoğunluğu sağlayanların yanında azınlıkta kalanlar da olacaktır. İşte demokrasi kavramını açıklamanın temelinde bu azınlıkta kalanların hakları sorunu yatmaktadır. Azınlıkların dini, etnik ya da kültürel olup olmaması önemli değildir. Önemli olan farklı düşünen bu kesimin siyasal ve medeni haklarının nasıl korunacağı ya da korunup korunmayacağıdır. Kışlalı, azınlık haklarının korunmasını temel olarak demokrasiyi, “*azınlık haklarının korunması ve azınlıkta olanların bir gün iktidara gelebilecek mekanizmalara sahip olduğu bir yönetim biçimi olarak tanımlamak mümkündür*” (Kışlalı, 2010: 238). Kışlalı'nın tanımından hareket ettiğimizde demokrasiyi sağlayacak ölçütlere rastlanmaktadır. Azınlık kavramından; etnik, dini, kültürel azınlıkların yanı sıra iktidara oy vermemiş muhalifleri de anlamak gerekmektedir. Etnik, dini, kültürel azınlıkların siyasal süreçlerde mevcut siyasal partilere farklı şekillerde destekleri görülmektedir. Aynı azınlık grup içinde iktidarı destekleyen ve muhalif kalanlar bulunmaktadır. İktidarı destekleyen aynı grup bireylerinin, desteklemeyen diğerlerine karşı avantajları söz

konusu olabilmektedir. Dolayısıyla azınlık haklarından anlamamız gereken husus siyasal anlamda azınlıkta kalanların haklarının korunması olacaktır.

Etnik, dini ve kültürel azınlıkların toplum içinde kabul görmesi ya da görmemesi ise siyasal kültür boyutuyla ilgilidir. Etnik, dini ve kültürel farklılıkların toplumsal gruplar içinde ayrıma tabi tutulması demokrasiyle bağdaşmamaktadır. Bu ayrım komşuluk ilişkisinden başlayarak, okul, işyeri, kamusal alan ve siyasal alanda çok sık görülebilmektedir. Farklı bir kimliğe sahip komşuyla görüşülmemesi, farklı kimliğe sahip öğrencinin dışlanması ya da onun sahip olduğu kimliğin okul ortamında aşağılanması, işyerinde yükselme basamaklarının tıkanması, kamusal hakların tam olarak kullanılmaması ve siyasal kurumlarda yeterince temsil edilmemesi, söz konusu toplumda demokratik siyaset kültürünün olmadığını gösterir.

Muhalefetin gelecek dönemlerde iktidar olabileceğine dair inanç ve kanaatinin olması gerekir. Bu inanç ve kanaat ise yasal düzenlemeler -adil ve güvenli bir seçim sistemi ve ortamı, siyasi partiler yasası, birden fazla siyasal parti- ve iktidar olma mücadelesinde kullanılan kamusal araçlardan-yazılı ve görsel basın yayın organlarının kullanımı, ifade ve düşünce hürriyetinin etkili kullanılması- muhalefetin iktidar yanlıları kadar yararlanması, hakların eşit dağıtılması ve o haklara sahip olması ile gerçekleşir.

Sivil toplum örgütleri demokratik toplumlarda aktif çalışan ve siyasal iktidar üzerinde etkin olan kuruluşlardır. Örgütlü toplumlar, siyasal iktidarların icraatlarını denetleyerek ya da siyasal iktidar ile toplum arasında köprü vazifesi görerek, bireylerin talepleri doğrultusunda siyasal iktidarı harekete geçirir ve demokratik toplumun oluşumuna katkı sağlarlar. Sivil toplum örgütleri demokratik değerlerin yerleşmesi ve demokratikleşme tartışmalarında merkezi öneme sahiptir (Sarıbay, 2000: 60).

Demokrasi için en önemli unsurlardan biri ise ifade ve düşünce hürriyeti ile iktidarın icraatlarının toplumsal gruplar ve bireyler tarafından ulaşılabilir ve öğrenilebilir olmasıdır. İfade ve düşünce hürriyetinin hukuki normlarda düzenlendiği gibi kalmadan uygulamada da etkili olarak kullanılması gerekmektedir. Çeşitli sebeplerle yazılı ve görsel basının haber alma ve aktarma yollarının tıkanması ve engellenmesi ve genelde bireysel kullanılan sosyal medyanın engellemesi, toplumsal ve bireysel anlamda etkileşimi kısıtlayacak ve iktidarın icraatları üzerinde denetim olmayacaktır. İktidar ya da kamu görevlileri kararları ve icraatları konusunda bireyleri doğru olarak bilgilendirmek durumundadır. İletişim kanallarının açık tutulmasıyla birlikte iktidar ve bireyler arasındaki etkileşim gerçekleşecek ve siyasal ve yönetsel kararlar daha nesnel alınabilecektir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra demokratikleşme hareketleri öncelikle Batı Avrupa ülkelerinden başlayarak tedrici biçimde diğer ülkelere yayılmıştır. Bu süreç içinde dünya üzerindeki ülkeler demokratik ölçütleri hayata geçirebilmeleri çerçevesinde “demokrasiye geçiş yapan ülkeler”, “demokrasiyi sadece bir rejim meselesi olmanın ötesinde siyasal kültür olarak kabul eden ve geliştiren ülkeler” ve “demokrasilerini toplumsal yaşam biçimi olarak derinleştiren ülkeler” olarak sınıflandırılabilir (Kemahlıoğlu, Keyman, 2011: 4).

Freedomhouse tarafından yapılan demokrasi ölçümlerinde ülkeler “demokratik, sınırlı demokratik ve demokratik olmayan” devletler şeklinde ayrıma tabi tutulmaktadır. Bu değerlendirmeye benzer şekilde “tam demokrasiler, kusurlu demokrasiler, melez rejimler ve otoriter rejimler” şeklinde de sınıflandırma yapılmaktadır (Kemahlıoğlu, Keyman, 2011: 4).

Tam demokrasiler demokratik değerleri hayata geçirmiş ve bu değerleri daha da iyileştirmeye yönelik çalışmalar içindeki ülkelerdir. Kusurlu demokrasiler siyasal haklar ve özgürlükler anlamında eksiklikleri olan ülkelerdir. Melez rejimler ise demokratik değerleri devlet ve hükümet ile hak ve özgürlükler anlamında tam oturtamamış ülkeler olarak kabul edilebilir. Bunların yanında otoriter rejimler ise demokrasiye halen geçememiş ülkelerdir (Özbudun, 2000'den aktaran Kemahlioğlu, Keyman, 2011: 4) 1941'den itibaren ülkelerin demokratikliği hakkında ölçümler yapan Freedomhouse ile 1980'den sonra Bollen, Vanhanen, Coppedge/Reinicke, Gastil, Gurr, İnkeles, Lipset, Hadeneus, Beetham gibi birçok bilim adamı tarafından yapılan değerlendirmeler sonucunda günümüz evrensel demokrasi değerleri ortaya konulmuştur. Bu değerlere göre demokratiklik ölçütlerini; *“özgür ve adil bir seçim, adil bir seçim kanunu, birden fazla siyasal parti ve bu partilerin iktidar olma umudunun ve şansının eşit olması, bireylerin askeri güç, dış güç ekonomik oligarşiler ve diğer dini ve totaliter grupların baskısından uzak oy kullanma imkanı, kültürel, dini, etnik ve diğer azınlıkların tam siyasal hak ve özgürlükler ile seçilme fırsatlarının olması, özgür seçimle işbaşına gelen iktidarın devlet politikalarını belirlemesi, yolsuzluktan uzak bir iktidar, özgür yazılı ve görsel basın, akademik özgürlük, ifade ve düşünce hürriyeti, inanç özgürlüğü, hukukun üstünlüğü, bağımsız yargı, özgür sivil toplum örgütleri, fırsat eşitliği, seyahat ve yerleşme özgürlüğü”* gibi hususlar olarak belirtmek mümkündür (Tilly, 2007: 15,16; Freedomhouse, 2015a).

Çalışmanın ana temasını oluşturan Suriye Devleti yapay bir devlet olup halkın çoğunluğunu Araplar oluşturmaktadır. Tarihte Suriye adı ile anılan bir millet bulunmamaktadır. Yakın tarihe kadar da Suriyeliler, Iraklılar, Filistinliler diye adlandırılan millet de olmamıştır. Bütün bu sayılan yerlerde yaşayan halk Arap milletine tabidir. (Yavuz, 2005: 1).

Nüfusun % 77-83'üne yakını Suriyeli Araplar oluşturmaktadır. Etnik azınlıklar olarak % 7-8 Kürtler, % 5-6 civarında Türkmenler ve % 2'lik Ermeni nüfus ile % 1 Çerkez ve % 1 diğer nüfus bulunmaktadır (Buçukcu, 2012: 4).

Suriye dinsel ve mezhepsel açıdan farklılıklara sahiptir. Ülkede Müslüman halk çoğunluk olmasına karşılık önemli ölçüde Hıristiyan da mevcuttur. Ülkenin % 70'ine yakını Sünni Müslüman'dır. Sünni Müslüman gruba Kürt ve Türkmenler dahildir. Diğer Müslüman mezhepsel azınlıklar; Nusayriler, Dürziler ve İsmaililer'dir. Hıristiyanlar da Rum Ortodokslar, Ermeniler, Rum Katolikler, Süryani Ortodokslar, Süryani Katolikler, Maruniler, Keldaniler, Katolikler ve Protestanlar'dan oluşmaktadır (Oytun, 2011: 11).

Suriye yönetimine yıllarca hâkimiyet sağlayan Baas hareketi, 1943 yılında *“el Baas el Arabi”* adında bir örgütle ortaya çıkmıştır. Örgütün amacı bütün Arap dünyasını tek bir devlet altında toplamaktı. Baas partisinin günümüz lideri ve onun babasının ismiyle özdeşleşmesinin 1969'dan itibaren başladığını söylemek yanlış olmaz. 1966'da Suriye Savunma Bakanı olan Hafız Esad, 1969-1970 yılları arasında partinin sivil ve askeri kanatları arasında ortaya çıkan mücadelede etkin rol alarak, 13 Kasım 1970'de kansız bir darbeyle iktidarı ele geçirmiş ve 1971'de yapılan halk oylamasıyla devlet başkanı seçilmiştir. 2000 yılında vefat etmesiyle birlikte Suriye Anayasası'nda Beşar Esad'ın seçilmesini sağlayacak düzenlemeler yapılarak, Beşar Esad 2000 yılında yapılan halk oylamasıyla devlet başkanı olmuştur. (Buçukcu, 2012: 5).

Baas partisi Suriye Cumhuriyeti ve halkının önder partisi durumundadır. Parti bu işlevini kısa sürede kaybederek adeta Esad'ın hakimiyetini ve liderliğini pekiştirmeye yönelik faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır. Arap milliyetçiliğinin önder partisi konumundaki Baas partisi zamanla genel kongrelerini dahi yapamaz hale gelmiştir (Aras ve Toktaş, 2008: 35).

Hafız Esad'ın darbeyle işbaşına gelmesi ve sonrasında yapılan halk oylamasıyla devlet başkanı olmasının demokrasiyle ilgisi bulunmamaktadır. Beşar'ın işbaşına gelmesini sağlayacak Anayasal düzenlemelerin yapılması adeta monarkın devam etmesi anlamındadır. Her ne kadar anayasalarda kişi hak ve özgürlüklerin, ifade ve düşünce hürriyetinin ve diğer demokratik ölçülerin garanti altına alınmış olmasına rağmen, pratikte, nüanslarla bunların olmadığı görülmektedir.

Anayasada sağlanan hakların pratikte olmamasının sebebinin güvenlikle ilgili olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bölgesel dengelerin hızla değiştiği bir coğrafyada, ülkenin güvenliğinin ön plana çıkarılması, demokrasiyle araya mesafe koyulması anlamına gelmektedir. Soğuk Savaş tarzı yönetim modeli olan güvenlik- demokrasi ikileminde ulusal güvenlik devleti yapısını Hafız Esad yönetimi yerleştirmiştir. Bu modelde insan ve toplum güvenliği ikinci plandadır ve ülke içinde geniş toplum kesimleri güvensizliği çeşitli seviyelerde yaşamaktadır (Aras ve Toktaş, 2008: 33).

Esad Baas'ın ideolojisi ile uğraşmadan kendi iktidarını sağlamlaştıracak tedbirleri almıştır. Bunu sağlamak için de güvenlik olgusuna sıkı sıkıya sarılmıştır. Esad 1973 Anayasasında devlet başkanlığı koltuğunu sağlama almış ve yasama, yürütme ve yargı yetkileri devlet başkanında toplanmıştır. Anayasanın 83-114. maddeleri Esad'ın görev ve yetkilerini düzenlemektedir. Bu maddelerde devlet başkanına aşırı yetkiler tanınmış ve aynı zamanda demokratik ve anayasal denetim mekanizmasının dışında tutulmuştur. Buna karşılık Esad devlet başkanlığına giden süreci halk oylamasına bağlayarak görevine meşruiyet sağlamayı düşünmüştür (Aras ve Toktaş, 2008: 33; Suriye Anayasası, 1973: 83-114).

Esad, devlet başkanlığı, parti genel sekreterliği ve başkomutanlığı üstlenerek, siyasetin ve yönetim kadrosunun her kademesine sirayet edecek yetki ve gücü kendinde toplamıştır. Dolayısıyla siyasal ve yönetsel alanda kendine yer etmek isteyenler ve yerini muhafaza etmek isteyenler Esad ve ailesiyle ilişkilerini, sağlamlaştırmak ve sağlıklı yürütmek zorunda kalmışlardır. Burada vurgulanması gereken önemli bir husus Esad ve ailesinin Sünni Arap olmamasıydı. Bu hususun dini inanıştan ziyade çalışma açısından önemi, halk çoğunluğundan farklı mezhepten bir kişinin yönetimde olmasıdır. Bu durumun iki sonucu bulunmaktadır. Birincisi normal ve sağlıklı işleyen demokrasilerde ve demokratik ülkelerde Esad'ın kimliğinin iktidara gelmesinin doğal olmasıdır. İkinci sonuç ise azınlığa sahip bir mezhebin temsilcisinin otoriter bir rejimle çoğunluğu yönetmesidir ki bu durum demokrasi ile bağdaşmamaktadır. Burada demokrasinin ve sağlıklı işleyen seçim sisteminin varlığından bahsedilemez. Bu tablo, seçimlerin göstermelik olmaktan öteye gitmediğini, iktidar umudu olan muhalefetin bulunmadığını göstermektedir.

Ülkedeki bazı İslami gruplar ve Kürtler, Baas rejimine karşı muhalif gruplar olarak etkili olmaya çalışmışlar ancak mevcut yapıya karşı demokratik bir mücadele sergileyememişlerdir. Muhalefetin mücadelesi genellikle şiddet içerikli olmuş, 1976-82 yılları arasında Müslüman Kardeşler Örgütünün rejime karşı mücadelesinde binlerce kişi öldürülmüştür (Oytun, 2011: 17).

Muhalef Kürt gruplar, toprak, eğitim ve kamusal alanda uygulanan ayrımcılığa karşı talepler geliştirmişlerdir. Kuzeydoğuda ellerinden alınan toprakların geri verilmesi ve 1962'de vatandaşlıktan

çıkarılan Kürtlerin yeniden Suriye vatandaşlığına kabul edilmesi gibi istekleri gündemde olmuştur. Kürtlerle yaşanan gerilim, Mart 2004'te ülkenin kuzeyindeki Kamışlı'da bir futbol maçı ile zirve yapmış ve Kürtlerle Araplar arasında çatışmaya dönüşmüş, Halep, Şam, Haseke'de meydana gelen olaylar ordunun müdahalesi ile sonuçlanmış ve halktan can kayıpları olmuştur (Oytun, 2011: 19).

Ülkede sivil toplum kuruluşlarının etkin olmaması ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin rejime sadakatini sağlama aldıktan sonra izin verilmesi ise ayrı bir demokratik olmayan uygulamadır. Mart 1980'de genel grev çağrısı yapan doktor, mühendis, eczacı ve avukatlardan oluşan dört meslek örgütü feshedilmiş ya da bu meslek örgütlerinin yönetimine rejimin tayin ettiği yeni başkanlar getirilmiştir (Aras ve Toktaş, 2008: 36).

2000 yılında Beşar Esad'ın iktidara gelmesi, yönetimde reform ve demokratikleşme taleplerini artırmıştır. "Şam Baharı" adı verilen bu gelişmelerde öncelikle, Eylül 2000'de 99 reform yanlısı aydın, haklar ve özgürlüklerin genişletilmesi, siyasi tutuklulara af çıkarılması, sürgündeki muhaliflerin geri dönmesi gibi istekleri içeren bir bildiri yayınlamıştır. Muhalefetin diğer bir reform çağrısı ise Ocak 2001'de yaklaşık bin kişinin imzaladığı daha geniş hak ve özgürlük talebi içeren bir belge ile yapılmıştır (Aras ve Toktaş, 2008: 42).

Reform ve demokratikleşme doğrultusunda gelişen toplumsal hareket, Kasım 2000'de siyasi tutukluların serbest bırakılması, üniversitelerden uzaklaştırılan öğretim üyelerinin geri dönebilmesi, girişimcilere izin vermesi gibi gelişmeler olumlu karşılanmıştır (Aras ve Toktaş, 2008: 43).

Şam Baharı medyayı da etkilemiştir. Resmi ideolojinin sözcüsü bir medya yerine daha özgür bir basın ortaya çıkarılması girişimleri olmuştur. Siyasi Partiler Kanunu ve seçimler üzerinde yapılacak değişiklik talepleri olmuş, özellikle reform isteyen toplumsal sınıflar arasında kadınlar özel bir yer tutmuştur (Aras ve Toktaş, 2008: 43).

Lübnan eski Başbakanı Refik Hariri'nin öldürülmesi ve konuyu BM adına soruşturan Mehlis isimli savcının raporu, Suriye üzerinde uluslararası baskılara yol açmış ve ülkenin gündeminin önceliği dış baskılar sebebiyle tekrar güvenliğin sağlanması almış, reform ve demokratikleşme ile ilgili çabalar yavaşlamıştır (Aras ve Toktaş, 2008: 44).

Suriye'de seçimler Baas partisinin ve yönetimin kontrolünde gerçekleşmektedir. Baas partisi ile birlikte onunla ittifak halinde olan partilerin adayları seçilmekte ve ittifak yapan partiler parlamentoya girebilmektedir. 2012 seçimlerinde Baas partisi adaylarını Ulusal Birlik Listesi adı altında ilan ederken, kendi ideolojisine yakın 9 partiden oluşan Ulusal İlerici Cephe ittifakı adayları ile bağımsız adaylar yarışmış ve 250 sandalyeli parlamentoda sadece 67 sandalye bağımsızlar tarafından kazanılmıştır. Seçimlere katılma oranı ise % 51 olarak açıklanmıştır (Kırdar, 2012: 2).

22 Nisan 2007'de yapılan seçimlerde son 35 yıldır Ulusal İlerici Cephe içinde hareket eden partiler ile bağımsız adaylar yarışmış, ancak bağımsız adayların kazanabileceği sandalye sayısı 87 ile sınırlandırılmıştır. Seçimlere katılım oranı yaklaşık olarak % 50 civarında olmuştur (Orsam Yayınlar, 2016).

30 Kasım 1998'de yapılan parlamento seçimlerinde yine Ulusal İlerici Cephe adayları ile bağımsız adaylar katılmış ve 83 bağımsız aday parlamentoya girmiştir. Seçimlere katılım oranı yaklaşık olarak % 50 olmuştur (Orsam Yayınlar, 2016).

Suriye’de Baas partisinin dışında partiler de bulunmaktadır. Bu partiler Baas partisi çizgisinde olan ve onunla ittifak halinde olan partilerdir. Onların dışında siyasal anlamda bir oluşum hayat bulmamaktadır. Seçimlere bu partilerin dışında sadece bağımsız adaylar girebilmektedir. Ve onların sandalye sayıları sınırlandırılmıştır. Muhalif partilerin olmaması ya da muhalif partilerin olmasına rağmen iktidar olma şansı ve ümidinin olmaması demokrasinin olmadığı gösteren özelliklerden birisidir.

Freedomhouse’un demokrasi ölçümünde Suriye demokratik olmayan ülke durumundadır. Beşar Esad’ın 2000 yılında iktidara geldiği dönem yapılan ölçümde Suriye’ye siyasal haklar ve medeni hakların kullanımı ile ilgili 7 rakamları verilirken bu durum 2007 yılına kadar devam etmiş, 2007 yılında medeni haklarda gelişme sağlanması sebebiyle 6 rakamı verilmiştir. Ancak olayların artması ve güvenlik olgusunun ön plana çıkmasıyla 2012 yılından itibaren medeni hakların kullanımı eski rakama dönmüştür (Freedomhouse, 2015b).

Freedomhouse 2015 verilerine göre de Suriye demokratik olmayan ülke durumundadır. Genel puanlamada 7 rakamını alırken, yine hem medeni haklarda hem de siyasal haklarda 7 rakamını almıştır. Önceki yıllara göre seviyesini koruyan Suriye’de dini inanışlara yönelik şiddet, sivil toplum örgütlerinin ve hukukun üstünlüğün zayıflaması, siviller ve tutuklular üzerinde açlık ve işkence gibi sistematik uygulamaların olması Suriye raporunda belirtilen hususlardır (Freedomhouse, 2015d).

The Economist dergisinin hükümetin işleyişi, siyasal katılım, siyasal kültür, sivil haklar ve seçim süreci ve çoğulculuk konularında yaptığı değerlendirmede, Suriye 1-2 rakamları arasında puan almıştır. Tablo-1’de The Economist dergisinin verileri görülmektedir.

Tablo-2: The Economist Dergisine Göre Suriye’nin Demokrasi ve Demokratiklik Puanı

Ülke	Yıl	Sıra	Puan	Hükümet işleyişi	Siyasal katılım	Siyasal kültür	Sivil haklar	Seçim süreci ve çoğulculuk	Durum
Suriye	2006	153	2,36	1,79	1,67	6,88	1,47	0,0	Otoriter
	2008	156	2,18	2,14	1,67	5,63	1,47	0,0	Otoriter
	2012	164	1,63	0,36	2,78	5,00	0,0	0,0	Otoriter

Kaynak: <http://knoema.com/nfwist/democracy-index-2012>

The Economist dergisinin Suriye’ye ilişkin verileri incelendiğinde ülkenin siyasal geleneği ile rejim açısından mevcut durumu arasında bir çelişki gözlenmektedir. Bu veriler ışığında küresel ölçekte ortalama üstü kabul edilebilecek bir siyasal kültür notu bulunan Suriye’de siyasal katılım, sivil haklar ve hükümet işleyişi açısından yani rejimin işleyiş biçimi bağlamında yapısal problemler olduğu ifade edilebilir. Ülke halklarının tarihsel perspektifte geliştirmiş oldukları siyasal kültür ile mevcut iktidar ilişkileri arasındaki kopuş The Economist’in verilerine yansımış durumdadır ve bu doğrultuda ülkede siyasal katılım, sivil haklar ve hükümetin işleyişinin evrensel demokratik normlarla tezat bir görünüm taşıyan durumu Suriye’nin otoriter bir rejim ile yönetildiği teamülünü ifade etmektedir.

3. SURİYELİ MÜLTECİLERDE DEMOKRASİ ALGISI ARAŞTIRMASI

Araştırmanın Amacı:

Bu araştırmada ilk basamak olarak son yıllarda Suriye’de yaşanan siyasal sorunlar nedeniyle sığınmacı olarak ülkelerinden ayrılarak Türkiye’ye gelen, Kilis’te konteynır kente yerleştirilen ve kendi imkanıyla şehirde yaşayan Suriyeli sığınmacıların demokrasi algılarının ölçülmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları:

Araştırma, Kilis il sınırları içerisinde konteynır kent, ile kent merkezinde yaşayan 18 yaşını doldurmuş Suriyeli sığınmacılar ile sınırlandırılmıştır.

Araştırmanın Varsayımları:

Araştırma kapsamına girenlerin demokrasi algılarına yönelik ölçümlerin yapılmasına imkan veren ve araştırmaya katılanların ana dillerinde (Arapça) hazırlanıp uygulanan anketin katılımcılar tarafından doğru şekilde algılandığı ve doğru cevaplandırıldığı varsayılmıştır.

Ayrıca Kilis’e göç eden Suriyelilerin Kilis’e yakın bölgelerden geldiği ve aynı bölgede yaşadıkları ve birçoğu arasında akrabalığa dayanan bir yakınlığın olduğu, bu nedenlerle farklı ülkelerde olmasına rağmen benzer düşüncelere sahip olabilecekleri varsayılmıştır.

Araştırmanın Değişkenleri:

Araştırmada Suriyeli sığınmacılar ile görüşmeler doğrultusunda elde edilen demokrasi algısına yönelik veriler SPSS kullanılarak analiz edilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın yöntemi; örnek kütle seçimi, veri toplama yöntemi ve verileri değerlendirme yöntemlerinden oluşmaktadır.

Araştırmanın ana kütlelerini 18 yaşını doldurmuş olan; Kilis’te konteynır kent, ile şehir merkezinde yaşayan Suriyeli sığınmacılar oluşturmaktadır. Örnek kütle ise, ana kütlede “basit tesadüfi örnekleme” yöntemi kullanılarak seçilen sığınmacılardan oluşmaktadır.

Veri toplama yöntemi olarak “anket” metodu seçilmiştir. Anketler uluslararası kabul gören demokrasi indekslerine uygun şekilde hazırlanmış ve yüz yüze görüşme biçiminde uygulanmıştır.

Anket yoluyla elde edilen veriler, SPSS kullanılarak frekans ve yüzde dağılımlarından oluşan tablolar hazırlanarak değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Kısıtlayıcıları

Anketler Kasım- Aralık 2014 tarihlerinde il genelinde uygulanmıştır. Araştırma Kilis İli ile sınırlandırılmıştır. Konteynır kente ulaşım ve muhataplara erişimde sıkıntılar yaşanabileceği düşünülerek şehir merkezinde yaşayanlar da ankete dahil edilmiştir. Anketin muhataplarının bir takım kaygılar çerçevesinde anketleri doldurmakta isteksiz oldukları genel olarak gözlemlenmiş, bu sorun anketin amaçlarının detaylı ve açık olarak anket uygulayıcıları tarafından katılımcılara Türkçe ve Arapça dillerinde ifade edilmesiyle aşılmıştır.

Araştırma Verileri, Değerlendirilmesi ve Analizi

Araştırma bulguları Kilis’te yaşamakta olan 248 Suriyeli sığınmacı ile anket yapılarak elde edilmiştir. Elde edilen veriler, bilgisayar ortamında SPSS kullanılarak frekans ve yüzde dağılımlarından oluşan

tablolar hazırlanarak değerlendirilmiştir. Anket üç kısımdan oluşmaktadır. İlk bölümde katılımcıların yaş, cinsiyet, meslek, eğitim seviyesi gibi kişisel bilgileri yer alırken, ikinci kısım katılımcıların demokrasi algılarını ölçmeyi amaçlayan siyasal katılım, ifade özgürlüğü, demokratik seçim gibi konulara ilişkin sorulardan oluşmaktadır. Anketin üçüncü bölümü ise katılımcıların oy kullanımında yaptıkları tercihi irdelemeye yöneliktir.

Anket uygulaması sırasında Suriyeli sayısının fazla olmasına rağmen yeterli sayıda yanıt alınamamıştır. Bunun en belirgin sebebi güvensizlik duygusudur. Ülkelerinden kaçarak sığınmacı durumuna düşen bu kişilerin ankete katılarak kendilerini deşifre edileceği, ya da anket sonuçlarının ileriki dönemlerde kendileri aleyhine bir durumda kullanılacağı korkusu ile ankete katılmayı reddetmişlerdir.

Araştırma Verileri ve Değerlendirme

Kimlik Bilgileri

Deney grubuna uygulanan anketin katılımcı sayısı aşağıdaki yöntemle belirlenmiştir. Anakütle Kilis'te bulunan Suriyeli sığınmacılar olarak kabul edilmiştir. Örneklem hacmi aşağıdaki formül yardımıyla hesaplanmıştır. (Weiers, 2007:300):

$$n = \frac{q * p * \left(\frac{Z_{\alpha}}{d}\right)^2}{1 + \frac{1}{N} * \left[q * p * \left(\frac{Z_{\alpha}}{d}\right)^2 - 1\right]} + p$$

p: Anakütlede gözlenen X'in oranı

q: (1-p) değeri

N: Anakütle hacmi

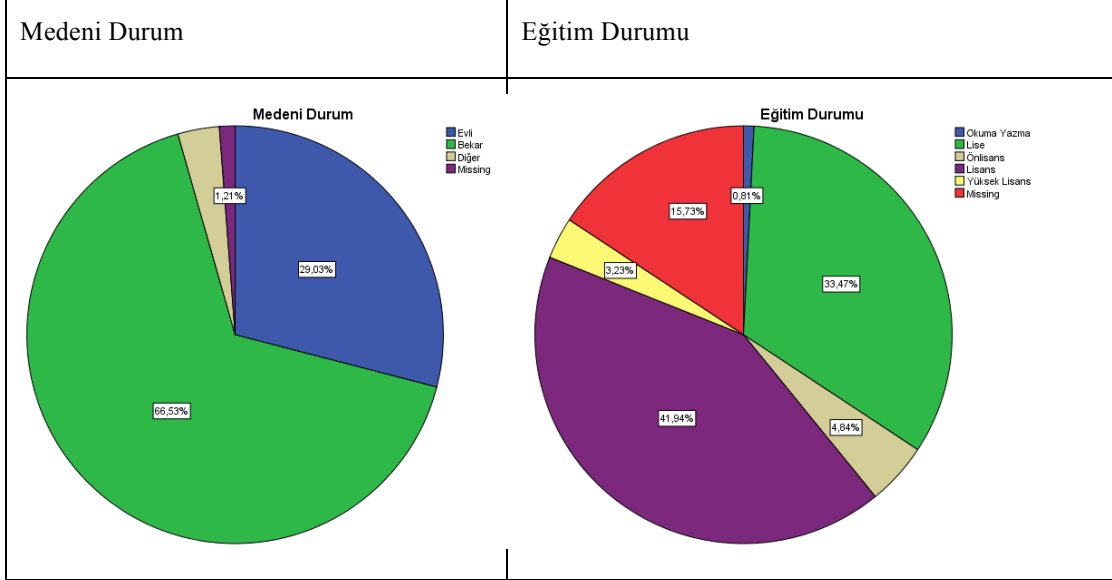
n: Örneklem hacmi

Z_{α} : $\alpha=0.05$ için 1.96.

d: kabul edilebilir hata oranı

Yukarıdaki formülde, p ve q değerleri genel olarak bilinmez. Bu nedenle anakütle için en iyi temsil edecek örneklem seçimi için başarı oranı (anakütlede gözlenen X olayının oranı) $p=0,5$ olarak kabul edilir. Kilis'te şehir merkezinde bulunan, seçmen yaşının üstündeki sığınmacı sayısının 7000 olduğu varsayımı ve % 90 güven seviyesinde, % 6 kabul edilebilir hata oranı ile formüle göre 217 adet sığınmacı ile anket yapılması gerektiği ortaya çıkmıştır. Anakütle için daha iyi temsil eden bir örneklem üzerinde çalışmayı gerçekleştirmek adına 248 Suriyeli sığınmacı ile anket yapılmıştır.

Şekil. Demografik özelliklerin grafiklerle gösterimi.

Tablo. 2 Suriyeli Mültecilerin Demografik Özellikleri

Suriye Vatandaşları			
		Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Bay	130	52,4
	Bayan	117	47,2
	Cevap Yok	0	0,4
Medeni Durum	Evli	72	29,0
	Bekar	165	66,5
	Diğer	8	3,2
	Cevap Yok	3	1,2

Eğitim Durumu	Okuma Yazma	2	0,8
	Lise	83	33,5
	Önlisans	12	4,8
	Lisans	104	41,9
	Yüksek Lisans	8	3,2
	Cevap Yok	39	15,7

Anket toplam 248 Suriyeli katılımcı tarafından doldurulmuştur. Anketin uygulandığı katılımcıların % 52,4'ü erkek, % 47,2'si kadındır. Katılımcıların medeni durumu ise %29 evli, % 66,5 bekâr şeklinde bir dağılıma sahiptir. Evli olan katılımcılardan çocuk sahibi olanların dağılımı 1 ila 5 çocuk arasında dengeli şekilde yayılmış, ağırlık % 29,9 ile 2 çocuk olarak gözlenmiştir. Ankete katılan Suriyeli katılımcıların yaş dağılımı 16-66 yaş arası bir göstergeye sahiptir. Katılımcıların seçmen yaşının doldurulmuş olması göz önünde bulunarak belirlendiği anket çalışmamıza katılan Suriyeli vatandaşların % 6,4'ü 18 yaşın altındadır. 18-25 yaş arasındaki katılımcı oranı % 52,2, 25-40 yaş arası katılımcı oranı % 32,8 ve 40 yaş üstü katılımcı oranı ise % 8,3'tür. Ankette Suriyeli mültecilere ne kadar süredir Kilis'te oldukları da sorulmuştur. Buna göre katılımcıların % 40'ı bir yıldan daha kısa süredir Türkiye'de yaşadıklarını belirtmiş, 1 yıldan fazla ve 2 yıldan daha az süredir Kilis'te olanların oranı % 38,1 çıkmıştır. 2 yıldan uzun süredir Kilis'te kalan mülteci oranı ise % 19,9 olarak saptanmıştır. Suriyeli katılımcıların mesleki dağılımı incelendiğinde % 39,8 oranında öğrenci, % 30,3 oranında öğretmen ve % 12,4 oranında serbest meslek çalışanın anketi cevaplandığı görülmektedir. İşsiz olduğunu belirten katılımcı oranı ise % 7,5 olarak saptanmıştır. Ankette yer alan son kimlik yönelimli soru katılımcıların eğitim durumunu belirlemeye yönelik olmuştur. Bu doğrultuda ankete katılan Suriyeli mültecilerin % 49,8'i üniversite, % 39,7'si ise lise mezunudur. Yüksek lisans yapmış olan katılımcı oranı % 3,8 iken yalnızca okuma-yazma bilen % 1 oranında katılımcı vardır.

Kimlik Bilgilerinin Değerlendirilmesi

Anket katılımcıları belirlenirken cinsiyet dengesi, yaş ve meslek çeşitliliği ön planda tutulmuştur. Bu doğrultuda Suriyeli katılımcıların cinsiyet dengesi, katılımcıların yaş çeşitliliği ile meslek çeşitlilikleri doğrultusunda çalışma başlangıcında hedeflenen oranlara ulaşılmıştır. Anket katılımcılarına cinsiyet, yaş, meslek, medeni durum, çocuk sayısı, eğitim seviyesi ve ne kadar süredir Kilis'te yaşadıkları sorularak bu etkenlerin, kişinin demokrasi algısı üzerinde bir etkisi olup olmadığı incelenmiştir.

Anket katılımcılarından edinilen kimlik bilgileri bağlamında bir değerlendirme yapıldığında öne çıkan ilk bulgular eğitim düzeyine ilişkindir. Bu doğrultuda ankete katılan her iki mülteci den birinin üniversite mezunu olduğu, ön lisans ve yüksek lisans verileriyle beraber bu rakamın %59,3'ü bulduğu görülmüştür.

Bu sonuçtan hareketle Kilis'e yerleşen Suriyeli mültecilerin eğitim düzeylerinin yüksek olduğu ifade edilebilir.

4. DEMOKRASİ ALGISI ÖLÇÜMÜ VE ANALİZİ

Katılımcılara ilk olarak herhangi bir sivil toplum kurumuna üye olup olmadıkları sorulmuştur. Suriyeli katılımcıların %14,5'i herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olduğunu belirtmiştir. İkinci olarak katılımcılara seçimlerin halk iradesini yansıtıp yansıtmadığı sorusu yönlendirilmiş ve katılımcıların % 44,9'u seçimlerin halk iradesini yansıtmadığını belirtmiştir. Ankete katılanların yarıya yakınının seçimlerin halk iradesini yansıtmadığı görüşünde olması nedeniyle katılımcılara politika ile ilgileri sorulmuş ve bu görüşün nedenleri araştırılmıştır. Bu doğrultudaki ilk soru katılımcıların kendi görüşlerini temsil eden bir parti olup olmadığıdır ve buna katılımcıların % 90,6'sı olumlu yanıt vermiştir. Seçimlerin adil şekilde yapılıp yapılmadığına yönelik olan takip eden soruya ise katılımcıların % 89,1'i seçimlerin adil olduğunu düşündüğünü belirten şekilde cevap vermiştir. Politika ile ilgilenmiyorum diyen katılımcıların oranı ise % 56,7 olarak tespit edilmiştir.

Bu sorulara verilen cevaplardan, Suriyeli mültecilerin kendi ülkelerindeki seçim sistemi ve iktidardan yana ciddi bir rahatsızlık duymadıkları, genel olarak seçimlerin adil biçimde yapıldığını düşündükleri gözlemlenmiştir. Ancak bununla çelişkili olarak seçimlerin adil şekilde yapıldığı konusunda % 90'a varan bir mutabakat varken sonuçların halk iradesini yansıtmaması noktasında olumlu bakış %55'e düşmektedir.

Katılımcılara ülkelerindeki siyasi gelişmeler ve devlet politikalarına ilişkin olarak yeterli bilgiye sahip olup olmadıkları sorulmuştur. Suriyeli katılımcıların % 54,1'i gelişmelerden haberdar olduğunu beyan etmiştir. Bu doğrultuda katılımcıların siyasi gelişmelerle ilgili bilgi kaynaklarını irdeleyen dolayısıyla basın özgürlüğünü sorunsallaştıran sorulara geçilmiştir. Bu doğrultuda ilk olarak katılımcılara politik gündemle ilgili objektif haberlere ulaşabiliyor musunuz diye sorulmuş; %34,6 oranında evet yanıtı alınmıştır. Basına yönelik sansür olduğunu düşünen Suriyeli katılımcıların oranı % 63 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu veriler ışığında anket katılımcılarının siyasi gelişmeler ve ülke gündemine ilişkin olarak doğru, gerçek ve tarafsız kaynaklardan bilgi edinmek konusunda benzer kaygı ve endişeler içinde oldukları söylenebilir.

İlginç sonuçlarla karşılaşılan bir diğer soru ise katılımcıların iktidar karşısında muhalif hareket-eylem ve gösterilere katılıp katılmadığıdır. Katılımcıların % 36,2'si protesto, grev ya da eylemlere katıldığını ifade etmiştir. Katılımcılara herhangi bir siyasi partiye üye olup olmadıkları sorulmuş ve katılımcıların %90,8'inden hayır yanıtı alınmıştır. Katılımcıların örgütlülüğünü sorunsallaştıran sivil toplum kuruluşu üyeliği ile siyasi parti üyeliği soruları beraber ele alındığında sırasıyla %14 ve %9, oranlarında bu örgütlerde yer aldıklarını beyan etmişlerdir. Bu veriler, mülteciler içinde örgütlülüğün oldukça düşük oranlarda kaldığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Katılımcılara, siyasi tercihlerde bulunurken cinsiyet, inanç, etnik köken gibi unsurların tercihlerini etkileyip etkilemediği sorulmuştur. Bu soruya gelen evet yanıtının oranı % 30,9 olmuştur. Bu oranların yüksek sayılabilecek bir ölçüde çıkmış olması düşündürücüdür. Bir diğer soruda iktidar, vatandaş siyasi katılım açısından teşvik edici uygulamalarda bulunur mu diye sorulmuş ve katılımcıların % 82,8'i bu soruya hayır yanıtı vermiştir. Suriyeli mültecilerin ülkelerinde siyasal alanın dışında kaldıklarını

düşündükleri gözlemlenmektedir. Katılımcılara; halkın özgür ve adil şekilde seçme-seçilme ve yerel yönetim başta olmak üzere ülke politikaları üzerinde etkin rol oynama imkânı var mıdır şeklinde kapsayıcı bir soru yöneltilmiştir. % 90'ı seçimlerin adil olduğunu düşünen Suriyeli katılımcıların yalnızca 9,5'i bu soruyu olumlu yanıtlamıştır. Birbiriyle benzer nitelikli iki soru arasındaki bu yanıt sapmaları değerlendirildiğinde, Suriyeli katılımcıların seçimleri adil bulmakla beraber yönetimin belli bir zümre dışında halka kapalı bir yapı olduğunu düşündükleri söylenebilir.

Siyasal katılıma yönelik olarak katılımcılara seçimlere katılım sıklıkları sorulmuştur. Bu konuya ilişkin olarak yöneltilen ilk soru; seçimlerde düzenli olarak oy kullanır mısınız şeklindedir ve bu soruya katılımcıların % 21,6'sı evet yanıtı vermiştir. Bu bağlamda sorulan diğer soru ise; aileniz ve çevrenizdekiler seçimlerde düzenli olarak oy kullanır mı şeklindedir. Bu soruya da katılımcıların % 26,6'sı evet yanıtı vermiştir. Seçim katılım oranlarına yönelik bulgular incelendiğinde, Suriyelilerin seçimlerde oy kullanma tutumunun çok düşük olduğu gözlenmektedir. Politika ile ilgilendiğini belirten % 43 ve kendi görüşlerini temsil eden bir parti olduğunu belirten % 90 oranları bir arada düşünüldüğünde Suriyelilerin mevcut iktidarı sandık yoluyla değiştirme gibi bir düşünce ve inanç taşımadıkları söylenebilir. Ayrıca bir önceki soruyla bağlantılı olabilecek şekilde, yönetici kadroların halka kapalı olduğuna yönelik kamu da seçimlere katılımı olumsuz yönde etkiliyor gözükmektedir. Bunun bir sonucu olarak da Suriyeli vatandaşların seçimlere katılım için motivasyon taşımadıkları ortadadır. Bu tablo oy mekanizması dışındaki demokratik seçeneklere (dernek-sendika-grev-eylem vs.) itibar edilmemesi ile de uyumlu bir sonuç olarak gözükmektedir.

Anket katılımcılarına yöneltilen bir diğer soru, ilk olarak yerel ve genel seçimlerde adayların belirlenmesinde ve ikinci olarak da devlet politikaları ile hükümet icraatlarının gerçekleştirilmesinde seçmenin görüş ve desteğinin alınıp alınmadığı yönündedir. Bu soruya katılımcıların % 90,2'si hayır yanıtı vermiştir. Her 10 Suriyeliden 9'u yönetici kadroların halk ile iletişim halinde olmaksızın karar mekanizmalarını işlettiği kanaatindedir. Bu oldukça yüksek oranlar ülke yönetiminin de, halkı kapsayıcı, bilgilendirici ve şeffaf politikalar üretme konusunda önemli eksikleri olduğunu göstermektedir. Halkın gelişmeleri takibi ve bilgilendirilmesini konu alan bir başka soruda katılımcılara; seçim sonuçları, devlet politikaları ve hükümet icraatları yapılırken bu faaliyetlerin gerekçe ve sonuçları ile ilgili yeterince bilgi sahibi olur musunuz diye sorulmuştur. Bu soruya katılımcıların %13,7'si evet yanıtı vermiştir. İki taraflı bir ölçümü hedef alan bu soruda hem halkın ülkenin siyasal gündemini takibi hem de yönetim mekanizmalarının işleyişinin şeffaf ve erişime açık oluşu sorgulanmıştır. Daha önceki cevaplara paralel olarak Suriyeli katılımcıların siyaset ile mesafeli konumu bu soruda da gözlemlenmiştir.

Demokrasi olgusunun temel unsurlarından olan şeffaflık hususunu netleştirebilmek adına katılımcılara; yetkililerin halkı yeterince bilgilendirdiklerini düşünüyor musunuz şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Bu soruya katılımcıların % 91,4'ü hayır yanıtını vermiştir. Suriyeli katılımcıların benzer nitelikli sorulara aynı oranlarda yanıtlar verdiği gözlenmiştir. Bir diğer soruda katılımcılara, yetkililerin halka açıklamadıkları kararlar aldıklarını düşünüyor musunuz diye sorulmuştur. Bu soruya katılımcıların % 76,1'i evet yanıtı vermiştir. Bu sonuç yöneticilerin halkın güvenini kaybetmiş olduklarını göstermesi bakımından dikkate değer bir sonuçtur. Aynı konunun basın boyutunu inceleyen; basının siyasi faaliyet ve kararlarla ilgili olarak halkı tarafsız şekilde bilgilendirdiğini düşünüyor musunuz sorusuna

katılımcıların % 80,3'ü hayır demiştir. Bu sonuç Suriye vatandaşlarının basın objektifliğine yönelik ciddi soru işaretleri taşıdığını göstermektedir.

Katılımcılara meclis gündeminin belirlenmesi ve iktidar politikaları üzerinde halkın talep ve isteklerinin belirleyici olduğunu düşünüyor musunuz diye sorulmuştur. Bu soruya katılımcıların % 19,7'si evet yanıtı vermiştir. Suriye'de iktidar ile halk arasındaki uyuşmazlık ve kopukluğun bir diğer yansımaları ortaya koyan bu sonuç demokrasinin en temel unsurlarından çoğulculuğa dayalı yönetim anlayışının varlığı-yokluğu ekseninde değerlendirildiğinde düşündürücüdür.

Katılımcılara halkın talep ve isteklerinin yönetim tarafından dikkate alınmasında eylem, gösteri ve diğer faaliyetlerin etkili olduğunu düşünüyor musunuz diye sorulmuştur. Bu soruya katılımcıların % 17,2'si evet yanıtı vermiştir. Halkın taleplerinin dikkate alınması bakımından Suriyeli mültecilerin tüm yollarını kapalı olduğuna dair kanısı bu soruda da gözlemlenmiştir. Katılımcılara anayasal güvence altına alınan evrensel yurttaşlık haklarından (Düşünce ve inanç özgürlüğü, Bilim sanat, araştırma özgürlüğü, Kişi dokunulmazlığı, Yaşama hakkı, Din ve vicdan özgürlüğü, Konut dokunulmazlığı, Yerleşme ve seyahat özgürlüğü) ülkenizde tamamen yararlandığınızı düşünüyor musunuz diye sorulmuştur. Bu soruya katılımcıların % 17,1'i evet yanıtı vermiştir. Suriye vatandaşlarının bu hak ihlallerine yönelik kanısı, ülkelerinden ayrılmalarında belirleyici faktörlerden biri olmuş gibi gözükmektedir. Katılımcılara; ülkenizde tüm etnik-milli-ideolojik vs, grupların eşit şekilde tüm vatandaşlık haklarından yararlandığını düşünüyor musunuz şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Bu soruya katılımcıların % 28,2'si evet yanıtı vermiştir. Suriyeli katılımcıların büyük çoğunluğunun vatandaşlık haklarından yararlanmakla ilgili etnik, ideolojik kökenli kaygılar taşıdığı görülmektedir.

Katılımcılara; ülkenizde herhangi bir etnik grup/cemaat/meslek örgütünün devlet tarafından kayırıldığını düşünüyor musunuz diye sorulmuştur. Bu soruya katılımcıların % 70,2'si evet yanıtı vermiştir. Anket katılımcılarının, demokrasi ve yönetim mekanizmasına güvenin temel esaslarından olan kayırmacılıkla mücadele konusunda önemli kaygılar taşıdığı görülmektedir. Bu sorunun mevhum-u muhalifinden katılımcılara; ülkenizde herhangi bir etnik grup/cemaat/meslek örgütünün devlet tarafından sindirildiğini düşünüyor musunuz diye sorulmuştur. Bu soruya ise katılımcıların % 76,8'i evet yanıtı vermiştir. Bu sonuç bir önceki soruya nazaran ufak bir artışı beraberinde getirmesiyle Suriye yönetimine karşı halkın kaygılar güttüğünü ve sosyolojik olarak kurumsal aidiyet mekanizmasının iktidar ile ilişkide belirleyici bir konumda bulunduğunu göstermektedir.

Katılımcılara; ülkenizde herhangi bir devlet dışı kurum tarafından tehdit, taciz ve saldırıya uğramadan mesleğinizi icra edebiliyor musunuz şeklinde bir soru yöneltilmiş ve bu soruya Suriyeli katılımcıların % 67,9'u evet yanıtı vermiştir. Bu veriler yurttaşlara yönelik birincil tehdit kaynağı olarak devleti ve onun kurumsal araçlarını işaret etmektedir. Söz konusu bulgular bireyin çoğunlukla, devlet dışında bir oluşum tarafından tehdit altında kalmadığını göstermektedir.

Katılımcılara; insanlar adaletsiz buldukları bir hususu kanunlar çerçevesinde protesto edebilir mi diye sorulmuştur. Bu soruya katılımcıların % 20,4'ü evet yanıtı vermiştir. Suriyeli mültecilerin adaletsizliklerin protesto edilebilmesine yönelik inançları yahut umutları yok denecek kadar az gözükmektedir. Bu soruya verilen yanıt, katılımcıların Türkiye'ye sığınmış olmasının altında yatan önemli faktörlerden biri olarak düşünülebilir.

Anketin son soruları çok kültürlülük ve bir arada yaşama deneyimini konu almaktadır. Bu doğrultuda katılımcılara ilk olarak; düzenli temas halinde olduğunuz farklı bir etnik kimliğe sahip komşunuz veya arkadaşınız var mı diye sorulmuştur. Bu soruya katılımcıların % 67,2'si evet yanıtı vermiştir. İkinci olarak; düzenli temas halinde olduğunuz farklı dini inanışa sahip komşunuz var mı sorusu sorulmuş ve bu soruya da katılımcıların % 55,1'i evet yanıtı vermiştir. Bu iki soruya verilen yanıtlar bir arada incelendiğinde Suriye'de farklı etnik köken ve inanç sahibi insanların bir arada yaşama becerisinin yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuç Suriyeli mültecilerin başka bir kültüre entegrasyon sağlama anlamında yatkınlığa sahip olduklarını da göstermesi bakımından göç süreçlerindeki zorlukları bir nebze de olsa azaltıcı bir faktör olarak değerlendirilebilir.

Katılımcılara yukarıdaki sorulardan ayrı olarak; oy kullanırken tercihlerini belirleyen vaatler sorulmuştur.

Sağlık politikaları

Eğitim politikaları

İstihdam politikaları

Milli güvenlik politikaları

Kültür – sanat politikaları

İnanç özgürlüğü

İfade özgürlüğü

Eşitlik

Adalet

Teknoloji yatırımları

Kimlik politikaları

Çevre politikaları

Şeklinde sıralanan listeden, katılımcılar siyasal tercihlerini etkileyen vaatleri kendilerine göre önem sırasıyla 1'den 3'e kadar numaralandırılmış ve buna göre Suriyeli vatandaşlar için seçim vaatlerinde en belirleyici olan 1 numaralı politikalar; %35,8 ile sağlık, %28,2 ile eğitim ve %11,7 ile istihdam politikaları şeklinde ortaya çıkmıştır. En önemli 2. vaat için çıkan sonuçlar, %22,9 ile eğitim politikaları, % 15,7 ile istihdam, % 12,9 ifade özgürlüğü şeklinde olurken, eşitlik, ifade özgürlüğü ve milli güvenlik politikaları ise birbirine çok yakın oy alarak %10-%9 arasında bir dağılım göstermiştir. Katılımcıların oy kullanırken vaatlerini belirleyen politikalardan en önemli 3. için çıkan sonuçlar % 17 ile eğitim, % 12 ile sağlık, %11,4 ile ifade özgürlüğü ve %11,1 ile istihdam politikalarına yönelik olmuştur. Bu sonuçlar değerlendirildiğinde Suriyeli vatandaşların bir iktidardan en önemli beklentilerinin eğitim politikaları üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Katılımcıların yarısından fazlası vaatleri sıraladığı 3 tercihinden 1'ini eğitim politikalarından yana kullanmıştır. Bunu, sağlık politikaları, ifade özgürlüğü ve istihdam politikaları izlemektedir. Katılımcıların en az önem verdiği konular ise çevre politikaları, kimlik politikaları ve teknoloji yatırımları olmuştur. Bunları kültür-sanat politikaları izlemektedir. Bu sonuçlardan Suriye'de vatandaşın temel ihtiyaçlarının karşılanması noktasında görülen beklentinin ağır bastığı, daha gelişmiş ülkelere yönelik sorunların ikinci planda kaldığı söylenebilir. Eğitim, sağlık,

istihdam gibi konular tüm katılımcıların eksikliğini gördüğü ana sorunlar olarak öne çıkarken, Suriye vatandaşlarının ifade özgürlüğü konusundaki endişe ve ihtiyaçları da bu soruda ortaya çıkmaktadır.

Bu sonuçlara göre kimlik politikaları, çevre sorunları, kültür-sanat faaliyetleri, teknolojik yatırımlar seçmenin ilgi alanının dışında bulunmaktadır. Zira bu politika alanları günlük hayat açısından daha temel ve zorunlu problemlerin aşılmasından sonra gündeme alınabilecek daha az öncelikli görülen politikalar durumundadır. Örneğin sağlık güvencesi olmayan, eğitim alamamış ve istihdam sorunuyla karşı karşıya kalmış bir kişi için çevre sorunları, kültür-sanat faaliyetleri gibi hususlardan ziyade yaşam koşullarını iyileştirici düzenlemelere daha acil ve öncelikli şekilde ihtiyaç vardır.

5. SONUÇ

Ortadoğu'da baskıya dayalı rejimlerin yarattığı siyasi istikrarsızlık karşısında yakın geçmişte verilen kitlesel bir tepki olan Arap Baharı, siyasi ve ekonomik sonuçlarının yanı sıra yol açtığı demografik etkiler dolayısıyla Türkiye'ye de gözle görülür şekilde etki etmiştir. Bu çalışma Suriye'de yaşanan iç savaş nedeniyle ülkelerinden ayrılan insanlardan Kilis'e yerleşenleri demokrasi algıları incelenmiştir. Bu inceleme, Suriye'de yaşanan siyasi kriz ve iç savaşın yapısal nedenlerini anlamlandırma çabasını da içermektedir. Zira bu çalışma ve onun bulguları, toplumların sükûnet içinde bir arada yaşayabilme kapasitelerini, demokratik eğilimleri ile ilişkili olarak düşünme gerekliliğinin hayati olduğuna yönelik bir vurguyu içinde barındırmaktadır.

Suriyelilerin demokrasi algısı çelişkilerle doludur. Seçimlerin adil yapıldığı, halkın siyasi görüşlerine uygun partilerin olduğunun belirtilmesine rağmen seçim sonuçlarının halk iradesini yansıtmadığı ile ilgili olarak % 44,9 gibi bir oran ortaya çıkmıştır. Yine demokrasinin önemli unsurlarından olan muhalefet ve iktidar olma süreci Suriye'de sıkıntılıdır. Halkın sadece % 14,5'i sivil toplum örgütlerine üye olduğunu belirtmiştir. Düşünce hürriyeti ve basın özgürlüğü konusunda ise alınan sonuçlar negatif yönde olmuştur. Siyasi partilere üyelik yok denecek kadar az sayıdadır. Gündemi takip eden ancak gündeme müdahil olamayan, gündemi belirleyemeyen bir halk mevcuttur.

Suriye'de demokratik olmayan, otoriter bir sistemin olduğu görülmektedir. Halkın demokrasiyi algılaması özellikle hakların ve özgürlüklerin elde edilmesi ve gündemin kontrolü ve müdahillik konusunda oldukça zayıftır. Seçimlerin düzenli aralıklarla yapılması halk için yeterli görülmesine rağmen temsiliyet açısından eksikliklerin bulunduğu da kabul edilmektedir. Halk, hak ve özgürlük talebinin ötesinde sağlık, eğitim ve istihdam ve güvenlik politikalarını ön plana çıkarmaktadır. Bu durum ise siyasi kültürün tamamen temel ihtiyaçların giderilmesine yönelik geliştiğini göstermektedir.

Ankete katılan mültecilerin yanıtlarından hareketle, Suriye'de evrensel demokratik ölçütlere uygun biçimde işlemeyen seçim sistemi, siyasal parti düzenlemeleri ve etnik-dini ayrımlar mevcut olduğu, siyaseti takip etme, oy kullanma, örgütlenme gibi katılım içerikli faaliyetlere sırt çevirmiş durumda olmaları, halkın demokrasi algısının ve anlayışının evrensel demokrasi değerlerinden uzak olduğunu, zihinlerde demokratik değerlerin ve demokrasinin eksik olduğunu göstermektedir.

6. KAYNAKÇA

Aras Bülent, Şule Toktaş, (2008), *Güvenlik, Demokrasi ve İstikrar Sarmalında Suriye ve Afganistan*, SETA Yayınlar II, SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.

Bacık, Gökhan, (2015), *Yarım Kalan Devrim*, Ufuk Yayınları, Ankara.

Buçukcu, Öner, (2012), “Genel Bilgiler”, (Ed. Birol Akgün), Suriye Krizi’nde Bölgesel ve Küresel Aktörler (Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri), Stratejik Düşünce Enstitüsü, SDE Analiz, s.4-9.

Freedomhouse, (2015a), Checklist Questions and Guidelines, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world-2012/checklist-questions-and-guidelines#.VSTRuRqhPzM>, (Erişim Tarihi: 10.04.2015).

Freedomhouse, (2015b), Individual country ratings and status, FIW 1973-2015 (EXCEL) <https://freedomhouse.org/report-types/freedom-world#.VSYsZfmsWs4>, (Erişim Tarihi: 11.04.2015)

Freedomhouse, (2015d), Syria, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2015/syria#.VSquHaahPzM>, (Erişim Tarihi: 11.04.2015).

Gökçe, Ali Fuat (2013), "Teoriden Uygulamaya Demokrasi Çelişkisi", *Yasama Dergisi Parlamento Hukuku Özel Sayısı*, Sayı: 24, (59-77).

Heywood, Andrew (2012), *Siyaset Teorisine Giriş*, (Çev:H. Murat Köse), Küre Yayınları, İstanbul.

Karpat, Kemal. H, (2010), *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul.

Kemahlioğlu, Özge-Keyman E. Fuat, (2011), “*Türkiye’de Demokrasi Algısı*” İstanbul Politikalar Merkezi, Sabancı Üniversitesi, İstanbul.

Kolesnikov, İvan, (2015), Democracy Index 2012, <http://knoema.com/nfwist/democracy-index-2012>, (Erişim Tarihi: 11.04.2015)

Kırdar, Seda, (2012), “Suriye Seçimleri”, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Değerlendirme Notu, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1338226883-8.Suriye_Secimleri.pdf, (Erişim Tarihi: 11.08.2015)

Kışlalı, A. Taner (2010), *Siyasal Sistemler*, Siyasal Çatışma ve Uzlaşma, İmge Kitabevi, Ankara.

Lipset, M. Seymour (1986), *Siyasal İnsan*, (Çev.: M. Tunçay), Teori Yayınları, Ankara, (30).

Lipson, Leslie (1997), Siyasetin Temel Sorunları, (Çev.: Fügen Yavuz), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, (388).

Morlino, Leonardo, (2008), *Hybrid Regimes or Regimes in Transition?*, Madrid, Fride Publications.

Orsam Yayınlar, (2016), *Suriye’de Siyasal Sistem ve Seçimler*,

<http://www.orsam.org.tr/tr/UlkeSecimleriDetay.aspx?ID=22>, (Erişim Tarihi: 11.01.2016)

Oytun, Orhan, (2011), “Suriye’de Demokrasi mi İç Savaş mı?: Toplumsal - Siyasal Yapı, Değişim Senaryoları ve Türkiye”, *Ortadoğu Analiz*, Orsam Yayınları, Cilt: 3, Sayı: 29, s. 8-26.

- Özbudun Ergun, (2000) *Contemporary Turkish Politics*, Lynne Reiner, Boulder,
- Özkazanç, Alev, (2005), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Liberalizm*, Cilt:7, s. 634-657, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Robert, A Dahl (2001), *Demokrasi Üstüne*, (Çev.: B. Kadioğlu), Phoenix Yayınevi, Ankara,
- Sarıbay, Ali, Yaşar (2000), *Kamusal Alan, Diyalojik Demokrasi*, Sivil İtiraz, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Suriye Anayasası, (1973), http://www.servat.unibe.ch/icl/sy00000_.html, (Erişim Tarihi: 11.04.2015)
- Tilly, Charles (2007), *Demokrasi*, (Çev: Ebru Arıcan), Phoenix Yayınları, Ankara.
- Weiers, Ronald (2008), *Introduction to Business Statistics*, 7th. South Western Cenage Learning,
- Yavuz, Celalettin, (2005), *Geçmişten Geleceğe Suriye Türkiye İlişkileri*, Ankara Ticaret Odası Yayınları, Ankara.